

medî ve Âşıkpaşazâde'nin eserlerinde bu gazilerden ve gazâ ruhundan geniş olarak bahsedilmektedir. Eflâkî, Aydınolu Mehmed Bey'in Konya'daki Mevlevî şeyhi Sultan Veled tarafından törenle "gaziler sultanı" yapıldığını yazmaktadır (*Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, 485). Mehmed Bey'in halefi Umur Bey de gazi unvanıyla anılır. Gazilik anlayışının etkili şekilde yer aldığı, izahının yapılp mânevî değeri üzerinde durulduğu Osmanlı sahasında mevcut en eski kaynak olan ve eserini bazan "gazavatnâme", bazan da "gaziler tarihi" olarak adlandıran Ahmedî'ye göre gazi, Allah'ın yeryüzünde şirki kaldırmak için kullandığı bir silâh ve hizmetkârdır. Allah'ın kılıcıdır, müminlerin hâmisidir; Allah yolunda ölürse şehiddir ve Allah katında ebediliğe ulaşır (*Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*, s. 6-8). P. Wittek'e göre Batı Anadolu'daki uç beylikleri gazi teşkilâtından doğmuştur. Hepsinin gayesini fethin teşkil ettiği bu beyliklerin başlangıçta en küçüğü olan Osmanlı Beyliği, coğrafi mevkii ve Bizans'a sınır komşusu olması dolayısıyla dâimî cihad halindeydi, buna bağlı olarak da gazâ ruhunu hep canlı tuttu. Bizans İmparatorluğu aleyhine kısa sürede büyüdü, güçlendi ve fetihlerini iyi organize edebilen tek devlet haline geldi. XV. yüzyıl kroniklerinde, Osmanlılar'ın Konya'daki Selçuklu Sultanlığı'na halef olacağına dair menkıbeye geniş yer verilmiştir. Bu menkıbeye göre son Selçuklu sultanı gazâ âlâmeti olarak Osman Gazi'ye sancak ve atlar göndermiştir. Yine tarihî geleneğe göre Osmanlı gazilerinin başlıca özelliği başlarına giydikleri ak börtür. Nitekim Âşıkpaşazâde Bursa fâtihî Orhan Bey'i, "Gazâ için ak börtü geyüptür / Yüzü ak işi sağ Orhan Gazi / Ne giyse yaraşur Orhan Gazi / Âşık Paşa zâmanında idi gâzi" mısralarıyla tavsif eder (*Târih*, s. 43). Bunun oğlu Murad Hüdâvendigâr da Neşrî'ye göre Memlûk Sultanı Seyfeddin Berkuk tarafından aynı şekilde "sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidîn" olarak anılmıştı (*Cihânnümâ*, I, 217).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'da gâziyân-ı Rûm'dan başka abdalân-ı Rûm, bâciyân-ı Rûm ve ahîyân-ı Rûm gibi Kalenderiyye tarikatına mensup fütüvvet teşkilâtları da vardı (Âşıkpaşazâde, s. 205). Anadolu'nun Türkleşmesinde ve fethinin tamamlanmasında bu dinî-askerî alp eren kuruluşlarının çok büyük rolü olmuştur.

Osman ve Orhan Bey zamanlarında fethedilen yerler bu hükümdarlar tara-

findan gazilere dirlik olarak verilmiştir. Fütüvvet geleneğinin devamından başka bir şey olmayan bu uygulama zamanla daha sistemli hale getirilmiş ve yüzyıllarca devletin toprak ve askerî teşkilâtının temelini teşkil etmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde gazâ geleneğinin daha da canlandırıldığı söylenebilir. Onun uç bölgelerindeki gazi ailelerini ve beyleri kontrol altına almaya ve merkezî idareye bağlamaya çalışması bu anlayışın terkedildiği anlamına gelmez. Osmanlılar, XV. yüzyıl ortalarında nisbeten Anadolu'da birliği sağlayarak sınırlarını Fırat'a dayandırmışlar, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde ise İslâm birliği idealini önemli ölçüde gerçekleştirmişlerdir. İstanbul'un fethinden sonra gazâ ruhu bizzat Fâtih Sultan Mehmed'de (a.g.e., s. 160) ve Avrupa kıtasındaki sınır boylarında mevcut akıncı birliklerinde devam etmiştir. Öte yandan "îlâ-yi kelimetullah" idealinin ve anlayışının da özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısında kaynaklarda bolca işlendiği, hatta ferman ve hükümlerde de yer aldığı dikkati çekmektedir.

Osmanlılar'da bütün askerlere "guzât-ı İslâm" denilerek gazilik geleneği çeşitli şekillerde yüzyıllarca devam ettirilmiştir. Sipahiliğin babadan oğula geçmesi ve timar teşkilâtını oluşturan birime "kılıç" denilmesi tesadüfî bir adlandırma değildir (bk. TİMAR). Gazilik geleneğinin devamı yeniçeri teşkilâtında daha açık olarak görülür. Bektaşî tarikatıyla mânevî ilgisinden dolayı yeniçerilere "gâziyân-ı Hacı Bektâş-ı Velî" denirdi. Yeniçeri Ocağı âdeta gazi âdetlerinin sistemleştirilmesidir. Başlangıçta savaş esiri hristiyan çocuklarının eğitilerek devlet hizmetine alınmaları, başlarına ak börtü giydirilmesi hep bu gelenekten kaynaklanmıştır. Osmanlılar'da tahta çıkan padişaha umumiyetle bir tasavvuf büyüğü veya nakîbüleşraf, bazan da şeyhülislâm tarafından kılıç kuşatılması gazilik geleneğiyle açıklanabilir. Aynı şekilde zafer kazanan kumandana törenle gazi çelengi takılması da doğrudan bununla ilgili bir uygulamadır. Osmanlı padişahları da bizzat katıldıkları seferlerde kazandıkları başarılar sebebiyle bazı müelliflerce gazi unvanıyla anılmışlardır. Nitekim Peçuyî İbrâhim Kanûnî Sultan Süleyman'ı bu unvanla anar (*Târih*, I, 18). Ancak daha sonra bizzat sefere çıkmasalar da kazanılan zaferler dolayısıyla bu unvanla anılanlar da vardır. Meselâ 1732'de Tebriz'in alınması üzerine I. Mahmud'a, 1769'da Rus ordularının Hotin'den püs-

Bazı kaynaklarda unvan olarak geçen "alp" kelimesi gazinin Türkçe karşılığı olarak kabul edilebilir. Türkler'in İslâmiyet'e girmesinden sonra bazan "alp gazi" biçiminde söylenen bu kelime, tasavvuf cereyanlarının tesiriyle "alp eren" şeklinde de kullanılmıştır. Gazneliler Devleti'nin kurucusu Alp Tegin, Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı Alp Arslan olduğu gibi Osman Bey'in dedesi Gündüz'ün unvanı da Alp idi (Karamânî Mehmed Paşa, s. 366). Osman Gazi'nin arkadaşları arasında hem Abdurrahman Gazi gibi "gazi", hem de Konur Alp gibi "alp" unvanlı kumandanlar bulunuyordu.

XIII. yüzyılda Moğol baskısı sonucunda başlayan göç dalgaları ile Anadolu'ya bazı derviş zümreleri de geldi. Dervişler gazilere mânevî destek ve heyecan veriyorlardı. Bu hareket, XIV. yüzyıl başlarında Anadolu beyliklerinin teşekkülüne kadar sürdü. Anadolu beyliklerinde gazilik geleneği devam etti. Fütüvvetin seyfi kolunu temsil eden Anadolu gazileri şehirlerden ziyade uçlarda yerleşmiş ve faaliyetlerini din uğrunda cihad etmek şeklinde duyurmuşlardı. XIV. yüzyıl kaynaklarında (bk. Emecen, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, s. 191) ve özellikle ilk Osmanlı tarihçilerinden Ah-